

Το Βήμα 27.5.2001

Αλέξης Ηρακλείδης

Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολώ ν Κίνδυνος», Εκδόσεις Πόλις, 2001 σελ. 418.

Του Ηρακλή Μήλλα

Η εμφάνιση του εθνικισμού και των εθνικών κρατών θεωρείται ένα σύγχρονο φαινόμενο και μια θετική ιστορική εξέλιξη. Κορυφαιοί μελετητές έχουν αναγνωρίσει ωφελιμιστικά χαρακτηριστικά στην ιδεολογία και στην πρακτική των κρατών-εθνών (Gellner, Anderson, κ.α). Άλλοτε γίνεται μια διάκριση καλών και κακών εθνικισμών σύμφωνα με κάποια συγκεκριμένα κριτήρια. Σπάνια όμως παρουσιάζονται τα δεινά και τα αδιέξοδα που προκαλεί πλέον ο εθνικισμός και οι εκφάνσεις του, ειδικά εάν τα κακώς κείμενα πηγάζουν από την «δική μας» πλευρά. Το βιβλίο του Α. Ηρακλείδη Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος» κάνει ακριβώς αυτό, παρουσιάζει τα αδιέξοδα που προκάλεσε στην εξωτερική μας πολιτική η μυωπία του «πατριωτισμού».

Η εργασία του καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Α. Ηρακλείδη είναι πρωτοποριακή και πολύ σημαντική για διάφορους λόγους. Αναλύει κριτικά τα φλέγοντα θέματα που επηρεάζουν αρνητικά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και προτείνει εναλλακτικές και πρωτότυπες προσεγγίσεις. Η κριτική του διαφέρει. Τοποθετείται διαμετρικά αντίθετα στην λαϊκιστική ρητορεία. Δεν κολακεύει τον αναγνώστη μέσα από μύθους και από ρομαντικά και ηρωικά οράματα. Ούτε στρέφεται κατά κυβερνήσεων και ατόμων αλλά κατά των χρόνιων αδυναμιών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής η οποία δεν μπόρεσε να αποστασιοποιηθεί από το γενικό κλίμα του εθνικισμού που διαπερνά την κοινωνία.

Η ανάλυση στοχεύει στην εξωτερική πολιτική αλλά η κριτική, στο πρώτο μέρος του βιβλίου, φέρνει στο φως τις ιδεολογικές αφετηρίες και τους κύριους αντιπροσώπους του εθνοκεντρισμού. Βλέπουμε π.χ., πως η «νεοορθοδοξία» με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον Χρ. Γιανναρά, καλλιέργησε την ξеноφοβία μέσα από τον λόγο του εκλεκτού «εμείς» και των δυτικών και ανατολικών αρνητικών γειτόνων. Μέσα από την κριτική του Π. Κονδύλη

παρουσιάζεται η σχολή σκέψης που λειτουργεί με γνώμονα τις συγκρουσιακές και μόνο σχέσεις. Ορισμένοι «ρεαλιστές» με τις θεωρίες της αποτροπής (διάβαζε ισχύος) καλλιέργησαν το κλίμα της δυναμικής αντιπαράθεσης και της σχέσης του μηδενικού αθροίσματος. Με πολλά παραδείγματα και με ένα άμεσο τρόπο παρουσιάζονται τα τρωτά των απόψεων που τόσα στοίχισαν στους Έλληνες και στο έθνος το οποίο υποτίθεται ότι εξυπηρετούσαν.

Στο δεύτερο μέρος ο συγγραφέας πραγματεύεται τις ελληνοτουρκικές σχέσεις σε τρεις ενότητες: οι διαφορές στο Αιγαίο, το Κυπριακό και οι μειονότητες. Ο αναγνώστης συναντά ένα ευρηματικό και πειστικό λόγο. Αλλά βιώνει και μια έκπληξη. Μπορεί και για πρώτη φορά να διαβάζουμε στα ελληνικά ότι τα χρώματα δεν είναι μόνο μαύρα και άσπρα, ότι και η Άλλη πλευρά έχει επιχειρήματα και ευαισθησίες. Ο λόγος του Ηρακλείδη χαρακτηρίζεται από ενσυναίσθηση, εντιμότητα και θάρρος, το οποίο δυστυχώς είναι ακόμα απαραίτητο όταν κάποιος κινείται κατά του ρεύματος των πολλών.

Τα προβλήματα του Αιγαίου δεν είναι ανυπέρβλητα, δεν απειλούν κύρια συμφέροντα και μπορούν να λυθούν με διάλογο, δηλαδή με ένα τρόπο που προτιμά ο συγγραφέας επειδή το τελικό αποτέλεσμα του διαλόγου, σε αντίθεση με αυτό της διαιτησίας, γίνεται αποδεκτό μετά από συναίνεση και όχι τελεσίδικα. Το δικαίωμα της επέκτασης των χωρικών υδάτων μπορεί να αποτελέσει το ισχυρότερο διαπραγματευτικό χαρτί της Ελλάδας για να αποκομίσει ανταλλάγματα.

Το Κυπριακό, ο χώρος των χαμένων ευκαιριών για την Ελλάδα και η Αχιλλείος πτέρνα της Τουρκίας, είναι το δύσκολο πρόβλημα όπου η Άλλη πλευρά θα πρέπει να κάνει τις μεγαλύτερες υποχωρήσεις. Ο συγγραφέας πάντως δεν προτείνει λύσεις αλλά διαδικασίες και αρχές για συμβιβαστικές διευθετήσεις. Επίσης δεν απευθύνεται στην Άλλη πλευρά αλλά κυρίως στην ελληνική και στα «εν οίκω» προβλήματα.

Αναγνωρίζεται ότι οι μειονότητες, εκατέρωθεν, ήταν ιστορικά οι μεγάλοι χαμένοι των πολιτικών αντιπαραθέσεων. Το θέμα άπτεται των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δεν θα πρέπει οι πολίτες των δύο χωρών να αποτελούν διαπραγματευτικό αντικείμενο του πολιτικού κόσμου.

Αν και οξεία η κριτική των μέχρι σήμερα εθνοκεντρικών χειρισμών, το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων προβάλλεται αισιόδοξο. Η πίστη ότι τα προβλήματα μπορεί να λυθούν με διάλογο και ειρηνικά, με αμοιβαίες και λογικές υποχωρήσεις από τις

διαλαλημένες μαξιμαλιστικές θέσεις, και βέβαια με την προϋπόθεση ότι δεν θα κυριαρχήσουν στη πολιτική σκηνή οι εμπαιθείς κήρυκες της σύγκρουσης είναι το γενικό μήνυμα. «Η θέση που υποστηρίξαμε είναι ότι η ελληνοτουρκική διένεξη δεν οφείλεται τόσο στις διαφορές καθεαυτές όσο σε ψυχολογικούς και εσωτερικούς παράγοντες: στην έντονη αμοιβαία καχυποψία» (σ. 329).

Τελικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι η γλώσσα του συγγραφέα χαρακτηρίζεται από ευθύτητα και αμεσότητα και ότι το κείμενο διαβάζεται με μεγάλη άνεση αν και πραγματεύεται σύνθετα θέματα. Όχι τυχαία, ο Λεωνίδας Κύρκος και ο Μιχάλης Παπακωνσταντίνου, δύο διακεκριμένοι πολιτικοί, γνωστοί για τις μετριοπαθείς, τις εξεζητημένες και τις ανθρωπιστικές τους θέσεις, έχουν προλογίσει την εργασία.